

RÉGÉSZET

László Attila

SZÉKELY ZOLTÁN, A RÉGÉSZ¹

Azt a megtisztelő, de korántsem könnyű feladatot kaptam e megemlékezés kezdeményezőitől, hogy méltassam Székely Zoltán régészeti munkásságát. Megtisztelő a feladat, hisz Székely Zoltán több, mint hat évtizeden keresztül az erdélyi, s egyben a tágabb értelemben vett Kárpát-medencei régészet, s ezzel karöltve az őskor, az antikvitás és a kora középkor kutatásának egyik meghatározó és a szakmai körökben, mind hazájában, mind annak határain túl, számontartott egyénisége volt. A feladat nehézsége egyrészt éppen életművének gazdagságában rejlik, amit szinte lehetetlen néhány mondatban összefoglalni. Másrészt, fiatalabb kortársa lévén, akit baráti szálak fűztek hozzá, hiányzik a kellő távlat és távolság is életművének alaposabb elemzéséhez. A teljesség igénye nélkül mindössze arra vállalkozhatok, hogy felvillantsam régészeti munkásságának főbb kutatási területeit és eredményeit.²

A sepsiszentgyörgyi Székely Mikó Kollégiumban tett érettségi (1930) után Székely Zoltán klasszika-filológiát, ókori történelmet és régészetet hallgatott a kolozsvári, a két világháború között I. Ferdinánd román király nevét viselő egyetemen. Tanárai között találjuk a kor olyan jelentős tudósait, mint Theodor A. Naum, Ștefan Bezdechi, Emil Panaitescu és Dimitrie M. Teodorescu, s innen datálódhatnak baráti kapcsolatai az akkor pályakezdő Octavian Floca, Ion I. Russu és más, későbbi jeles szakemberekkel. Egyetemi tanulmányai befejeztével egy évig (1936–1937) a zilahi Wesselenyi Kollégium tanára volt, de 1937-től már egykori iskolájában, a Csutak Vilmos halálával megüresedett katedrán tanít latin és görög nyelvet. Még abban az évben a Székely Nemzeti Múzeum őrévé választják, s élete ettől kezdve haláláig összefonódott a két nagyírú intézmény sorsával, történetével. 1938–1939-ben

a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem ösztöndíjasaként folytathatta tanulmányait, ahol Alföldi András, Paulovics István és Tompa Ferenc előadásait hallgathatta és megismerkedhetett a maga nemzedékéhez tartozó László Gyulával, Mozsolics Amáliával, Párducz Mihállyal, Radnóti Aladárral, és részt vehetett Szilágyi János aquincumi ásatásain. 1939-ben egy tanulmányút során eljut Bulgáriába, s időz Bukarestben is, ahol többek között Scarlat Lambrino, Ioan Andreescu és Ion Nestor fogadja az egyetemen és a Nemzeti Régismúzeumban. Elmondható, hogy a fiatal Székely Zoltánnak megadatott, hogy megismerkedjen, kapcsolatokat építhessen a korszak kiemelkedő, immár tekintélyes, vagy akkoriban még „csak” ígéretes román és magyar szakmai elitjével.

Alapképzettsége értelemszerűen terelte érdeklődését a római kor tanulmányozása felé: a negyvenes évek elején Radnóti Aladár oldalán a Szilágyságban fekvő Porolissumban ásat, Szilágyi Jánossal pedig Háromszéken, a komollói castrumban végez kutatásokat. Doktori dolgozatát is ebből a témakörből írta, az 1943-ban megvédett értekezésében a komollói római katonai táborban végzett ásatások eredményeit ismertette, értelmezte.³ Pályája azonban úgy alakult, hogy nem maradhatott meg ezen a szűkebb szakterületen. A háborús éveket követően igazgató-őre, majd 1949-től 1990-ig igazgatója volt az idők során különböző elnevezésekkel illetett Székely Nemzeti Múzeumnak, s mint az intézmény egyetlen régészének, mondhatni nap mint nap szembesülnie kellett a különböző korokból származó újabb és újabb leletek felbukkanásával. László Ferenc halála után (1925) tulajdonképpen csak Székely Zoltán személyében került ismét képzett régész a Székely Nemzeti Múzeum kötelékébe, elődje munkáját kellett hosszú szünet

¹ Az alábbi szöveg a Székely Zoltán születésének 100. évfordulója alkalmából, 2012. november 22-én a Székely Nemzeti Múzeumban rendezett megemlékezésen elhangzott előadás irodalmi utalásokkal kiegészített változata.

² Székely Zoltán életéről és munkásságáról lásd MITREA, Bucur 1992; LÁSZLÓ, Attila 2003; KERTÉSZ Róbert 2001; BADER Tibor 2002; valamint az alábbi kötetekben megjelent méltatásokat, közleményeket: SZÉKELY Zoltán 2003; Uő 2006; Uő 2012; SZÉKELY-EMLEKKÖNYV. Székely Zoltán nyomtatás-

ban megjelent munkáinak legteljesebb, 212 tételt felsoroló jegyzéke: SZÉKELY Zoltán 2006, 15–25, amely 12 addig közöletlen írást is tartalmazza. Az előadásunkat kísérő további jegyzetekben Székely Zoltánnak csupán fontosabb, változatos kutatási területeit felvillantó munkáját idézhetjük, az érdeklődő olvasó figyelmébe ajánljuk a fentebb említett publikációs listát, valamint a Székely Zoltán válogatott munkáiból összeállított két kötetet (SZÉKELY Zoltán 2003; Uő 2012).

³ SZÉKELY Zoltán 1943.

után folytatnia. Számtalan leletmentést, próbaásatást végez, de futotta idejéből és erejéből nagyobb lélegzetű régészeti feltárásokra is. Az 50-es évek elején részt vett a Román Tudományos Akadémia bukaresti Régészeti Intézetének égisze alatt Moldvában, Ion Nestor professzor irányításával végzett nagy ásatásokon, ahol az eredetileg a klasszikus ókor tanulmányozására szakosodott Székely Zoltán közelebbről is megismerkedhetett az ős- és középkori régészet sajátos kérdéseivel, módszereivel. Barátsága, tudományos együttműködése Nestorral és bukaresti munkatársaival egy életen át tartott, amit a „kolozsvári iskola” nem minden tagja nézett jó szemmel, s különösen nem a háta mögött „beglerbégnek”, „nagyvezérnek” nevezett Constantin Daicoviciu. Jellemző a különböző magas pozíciókat betöltő Daicoviciu magatartására, hogy mindent elkövetett, hogy megakadályozza Székely Zoltán doktori címének elismertetését, ami-re végül is csak 1971-ben kerülhetett sor.⁴ Székely Zoltán akarva-akaratlanul évtizedeken át egyfajta ütköző szerepet töltött be a Székelyföld régészeti kutatásában egyaránt érdekelt két tudományos központ és rivális vezéralakjai, Constantin Daicoviciu és Ion Nestor között, de ez már külön történet lehetne.⁵

Székely Zoltán nemcsak rendszeres, az egész Székelyföldre kiterjedő terepkutatásaival tűnt ki, hanem közleményeivel is. Kutatásairól bár egy előzetes ásatási jelentés erejéig mindig szorgalmasan beszámolt, s alig van olyan általa kutatott korszak, régészeti kultúra, amelyről ne igyekezett volna átfogó, összefoglaló tanulmányt is írni. Nem került meg a „kényes” kérdéseket sem, ám néhány ilyen jellegű tanulmányát csak 1990 után közölhette. A régészet köréből írott több mint 200, nyomtatásban megjelent munkája a paleolitikum kivételével átfogja Erdély, különösen a Székelyföld mondhatni egész történetét, a neolitikumtól a korai középkorig. Ha csak röviden, jelzésszerűen is, megpróbáljuk méltatni sok évtizedes kutatásainak a különböző korszakokra vonatkozó fontosabb eredményeit, következtetéseit.

Az újkőkor (neolitikum) kérdéseivel 1949-ben szembesül először a Lécfalva-Várhegyen végzett ásatások során, melyeket aztán a következő években is folytat Ion Nestorral és Eugenia Zahariával, a bukaresti Régészeti Intézet munkatársával együtt. Az ásatás jelentősége, hogy a rétegtani megfigyelések apján először sikerült kimutatni a Délkelet-Európa neolitizációjában fontos szerepet játszó Körös- (Criș-Starčevo) kultúra és az azt követő Boian- (Giulești) kultúra időbeli viszonyát, amelyek a Felső-Olt völgyében megelőzik a korábbi kutatások nyomán akkor már jól ismert, a moldvai Cucuteni-műveltséggel rokon Erősd-kultúrát.⁶ A későbbiekben Székely Zoltánnak sikerült azonosítania a Kárpátokon kívülről Erdélybe behatoló Boian- és Precucuteni-kultúra több más települését is.⁷

Jelentős hozzájárulása a László Ferenc kutatásai révén már a múlt század első évtizedeiben Európa-szerte ismertté vált késő neolitikus-rézkori Erősd-kultúra településhálózatának, a Cucuteni–Tripolje kultúrához való viszonyának megismeréséhez is.⁸ Régész berkekben nagy reményeket fűztek az 1968-ban Ion Nestor és Eugenia Zaharia társaságában újraindított erődsí ásatásoknak, amelyek Nestor halála után (1974) is folytatódtak, 1985-ig. Néhány (részben Eugenia Zahariával jegyzett) ásatási beszámolón kívül a leletanyag java része sajnos közöletlen maradt, de figyelemre méltó Székely Zoltán cikke az Erősd-Tyiszk-hegyi település erődítéséről, meg a Bartók Botonddal közösen írt jegyzet az erődsí edényégető kemencékről.⁹ Székely Zoltán rétyi és néhány más településen végzett ásatása nyomán napirendre került az erődsí műveltség „sorsa”, fejlődése kései szakaszának problémája, valamint az Alföld felől Erdély felé terjeszkedő Tiszapolgár- és Bodrogheresztúr-kultúrákkal való viszonya is, amelyek mind olyan kérdések, amelyek további tisztázásra várnak.¹⁰

A bronzkor kutatásával kapcsolatos első cikke 1946-ban jelent meg, ebben az alsócsernátoni leleteket ismertette.¹¹ Foglalkoztatta a korai fémművesség

⁴ Lásd Székely Zoltán 1970. június 10-én Ion Nestorhoz címzett levelét, melyben a következőket írja: „Este mai ușor să ajungi membru corespondent la Academie, decît să obții un doctorat deja primit, dacă ai supărat pe Grossvizer” (SZÉKELY, Zoltán 2006, 169). Székely Zoltán itt arra utal, hogy 1970-ben az akkor létrejött Társadalmi és Politikai Tudományok Akadémiájának levelező tagja lett. Doktori címét csak ezt követően, 1971-ben ismerték el. Kolozsvárt természetesen akadtak barátai is, lásd pl. Ion I. Russu 1951. június 20-án írt levelét (Uo., 221), melyben egyetértően nyilatkozik Székely Zoltán baráti kapcsolatairól a „Kárpátokon-túli” szakemberekkel, akiket a maga részéről többre tart, mint számos erdélyi, s főleg kolozsvári kollegáját. Szó szerint: „Îmi pare bine că te simți plăcut între frații transcarpatini; eu am spus-o de vreo 20 de ani că ei sunt – cu f. mici excepții – superiori nouă în f. multe privințe [...] Eu am o aleasă prețuire pentru transcarpatini

[...] Transmite deci complimente cordiale și tovarășești tuturor (Nestor, Vulpe, Tudor, Dumitrescu, Zirra, Petrescu, etc).”

⁵ Székely Zoltán tudományos és intézményszervező munkásságának hátterét, kiterjedt szakmai- és emberi kapcsolatait kitűnően megvilágítja a fentiekben már idézett levelezése (SZÉKELY, Zoltán 2006), amit szerencsésen kiegészítenek a kortársak visszaemlékezései (lásd SZÉKELY-EMLEKKÖNYV).

⁶ SZÉKELY, Zoltán 1951a.

⁷ SZÉKELY, Zoltán 1967a; Uő 1970a.

⁸ SZÉKELY, Zoltán 1978a; Uő 1987.

⁹ SZÉKELY, Zoltán – BARTÓK, Botond 1979; SZÉKELY, Zoltán 1981; ZAHARIA, Eugenia – SZÉKELY, Zoltán 1988; SZÉKELY, Zoltán 1998.

¹⁰ SZÉKELY, Zoltán 1964; Uő 1983.

¹¹ SZÉKELY Zoltán 1946a.

kérdése, több cikket írt a réz- és bronzfeldolgozásról, az ún. raktár- vagy depot-leletekről.¹² Nevéhez, kutatásaihoz fűződik a kora bronzkori Csomortán- és Zsögöd-kultúrák bevezetése a szakirodalomba, de foglalkozott az ugyancsak kora bronzkori – egyebek között az erődsi felső települési réteg által is képviselt – Schneckenberg-műveltséggel is.¹³ Egyik legjelentősebb bronzkori ásatását a Székelyföldön kívül, a Szatmár megyei Szilágypéren végezte az Ottomány-Füzesabony-kultúra erődtített településén és temetőjében. A mai Románia területén az általa feltárt 31 csontvázas és 1 hamvasztásos sír szolgáltatta az első hiteles adatokat az említett műveltség népének temetkezési szokásairól.¹⁴ Szűkebb kutatási területén, a Székelyföldön az erdélyi ún. „klasszikus” bronzkorhoz tartozó Wietenberg-kultúra meg a keleti gyökerről késő bronzkori Noua-műveltség több településén végzett ásatásokat és igyekezett tisztázni a két kultúra idő- és térbeli viszonyát.¹⁵ Különös érdeklődést váltott ki az az általa közölt, Kézdivásárhelyen, feltehetően Noua-településen talált csontgomb, melynek formája és spirális díszítése Erdély és az égei-anatóliai térség, a tágabb értelemben vett műkénéi civilizáció között az i. e. II. évezred első felében fennálló, sokat vitatott kapcsolatokra utal.¹⁶

A kora vaskor korszakbeosztásánál a Nestor által még a 30-as években kidolgozott, Paul Reinecke kronológiai rendszerére épített hármas felosztást alkalmazta (ún. korai, középső és késő *Hallstatt* periódus), amit a bukaresti, s általában az óromániai régészeti iskola mind a mai napig használ, ellentétben az erdélyi régészek többségével, akik a közép-európai urnamezős korszaknak megfelelő Hallstatt A-B időszakot (kb. i. e. XII–VIII. sz.) a késő bronzkorba sorolják, tekintettel arra, hogy ez az időszak képezte Erdélyben is a bronzművesség virágkorát. Egyik Székely Zoltánhoz intézett levelében Kurt Horedt szóvá is teszi ezt az ellentmondást.¹⁷ Akárcsak azok a régészek, akik a fenomenológiai korszakbeosztás hívei, Székely Zoltán is úgy gondolta, hogy az új korszak nyitányát az új fém, a vas használatának megjelenése és a vasművesség kezdetei jelzik. E fontos művelődéstörténeti kérdés felülvizsgálására a csernátoni településen végzett ásatásai adtak alkalmat. Itt egy gyűjtéléses vasleletre bukkant, amelyben olyan, nyersanyagként vagy félkész termékeként forgalmazott tárgyak (vasrudak) is voltak, amelyek nemcsak a vas korai használatára, hanem a déli kapcsolatok hatására kialakuló helyi vassfeldolgozás kezdeteire is

utaltak. A korjelző tárgytipusok, pl. a hegedűvonó alakú kapcsolótű (*Violinbogenfibel*) alapján a leletet, a csernátoni teleppel együtt, a Hallstatt B időszakba (kb. i. e. X–IX. sz.) keltezte, és úgy gondolta, hogy a Háromszéki-medencében ezt megelőzi a korai vaskor egy még régebbi szakasza, amit a Hallstatt A periódusba datálható rétyi település és hamvasztásos, urnás temetkezések képviselnének. Az ezt közvetlenül követő időszak emlékei kevésbé ismertek, de a gidófalvi ásatások leleteiből arra következtetett, hogy a középső Hallstatt periódusra (Hallstatt C) jellemző Basarabi-kultúra népe is megtelepedett Délkelet-Erdélyben.¹⁸

A kora vaskor kései szakaszának sokat vitatott kérdése a Fekete-tengertől északra fekvő térségtől Közép-Európáig elterjedt, Erdélyben is fellelhető szkíta típusú leletek értelmezése. Székely Zoltán főleg a magyaralapú leletek meg a Sepsiszentgyörgyön feltárt csontvázas sírral kapcsolatos saját megfigyelései alapján szólt hozzá a kérdéshez, melyről jól dokumentált, a régebbi és újabb, magyar, román és a volt szovjetunióbeli szakirodalom alapos ismeretéről tanúskodó összefoglaló tanulmányt is írt. Hangsúlyozza az erdélyi szkíta típusú leletanyag szoros kapcsolatait az alföldi, ún. szentes-vekerzugi csoporttal, de kiemeli sajátosságait is, amelyek a temetkezési rítusban, az elhantolás, illetve halott-hamvasztás szokásában is megnyilvánulnak. Arra a következtetésre jut, hogy mindkét csoport egyazon művelődési kör kisugárzásának a hatása alatt alakult ki, de lakosságuk etnikai összetétele különböző lehetett. Az erdélyi csoporttal mint helyi kora vaskori lakossággal kapcsolatban számol a Herodotos által említett thrákokkal és agathürszoszokkal, valamint a rájuk gyakorolt görög-szkíta kulturális hatással, de nem zárta ki az utóbbiakkal létezhetett etnikai kapcsolatokat sem. A szív alakú markolatvassal ellátott töröket, rövid kardokat, különösen az ún. antennás típust, mint amilyen az aldobolyi is, szkíta hatású helyi készítménynek tartotta, a sepsiszentgyörgyi sírban előkerült, a zöldhalompusztai és tápiószentmártoni aranyszarvasokkal párhuzamba állítható kis, öntött bronzsarvasról pedig úgy vélte, hogy a Bug torkolatánál fekvő fekete-tengeri görög kolónia, Olbia műhelyeiből származik. Az erdélyi szkíta típusú leleteket az i. e. VI–V. századba keltezte, s úgy vélte, hogy ennél nem lehetnek későbbiek.¹⁹

Az ókori írott források tanúsága szerint a rómaiak a dákoktól foglalták el az Erdélyi-medencét s

¹² SZÉKELY, Zoltán 1967b; Uő 1970b; Uő 1970d.

¹³ SZÉKELY, Zoltán 1967b; Uő 1968; Uő 1970c; Uő 1999a.

¹⁴ SZÉKELY, Zoltán 1966a.

¹⁵ SZÉKELY, Zoltán 1965a; Uő 1971a; Uő 1988a; Uő 2001a.

¹⁶ SZÉKELY, Zoltán 1978b.

¹⁷ Lásd Kurt Horedt 1966. április 6-án kelt levelét: SZÉKELY, Zoltán 2006, 97.

¹⁸ SZÉKELY, Zoltán 1966b; Uő 1966c.

¹⁹ SZÉKELY Zoltán 1960a; Uő 1960b.

a Székelyföld egy jelentős részét is magába foglaló későbbi Dacia provincia területét. Székely Zoltán tudományos érdeklődése így természetesen kiterjedt a késő vaskor (*La Tène* periódus) dák népessége régészeti emlékeinek kutatására is, amit egyesek igaztalanul a szemére vetettek.²⁰ Számos tanulmányt szentelt a dákok anyagi műveltsége, a kerámia, a vasfeldolgozás, ötvösség, ezüstművesség kérdéseinek. Hangsúlyozza, hogy a dákok anyagi műveltségének a gyökereit javarészt a helyi „hallstatti” műveltségben kell keresni. Az egyik legjellegzetesebb dák edénytípussal, az ún. dák csészével kapcsolatban pl. megállapítja, hogy annak prototípusa nem a szkíta, hanem a helyi kora vaskori edényművesség formakincsében keresendő.²¹ Külön fejezetet képeznek munkásságában a dák kori kincsekről, éremleletekről írott tanulmányai (Futásfalva, Szilágyosomlyó, Csíkszentkirály, Petőfalva).²² Pályája kezdetétől foglalkozott a településformák, településhálózat kérdéseivel. Ezen belül Orbán Balázs, Téglás Gábor, Ferenczi Sándor és mások nyomdokain haladva számos dák kori vár kutatása, ásatása, erődítésrendszerének, kronológiájának a tisztázása fűződik a nevéhez (Kisborosnyó, Zetevára, Kovászna, Csíkrákos). Megállapítása szerint ezek megszűnése, elpusztítása Dacia meghódításával függ össze: a rómaiak lerombolták a dák várakat és a római határvédelmi rendszer részeként sokuk közelében katonai táborokat építettek.²³

Mint a bevezetőben már említettem, a római kor, s ezen belül Dacia provincia történetének kutatása már a pályakezdő Székely Zoltán régészeti munkásságának egyik alapvető területe volt.²⁴ A katonai létesítmények kutatása mellett az ő nevéhez fűződik a mai Románia területén előkerült első *villa rustica* (római tanya) feltárása is. A Kolozs megyei Csomafája határában 1911-ben római kori feliratos kövek kerültek elő, de a helyszínre kiszálló Buday Árpádnak nem sikerült tisztázni a lelőköörülményeket. 1943 nyarán az Erdélyi Tudományos Intézet megbízásából Székely Zoltán ásatást végzett és sikerült feltárni egy római villa rustica fő- és melléképületeinek, kőkerítésének a maradványait, s egy Silvanusnak szentelt fogadalmi oltárkövet. A leletek alapján az épület-együttest a II. sz. végére – a III. sz. elejére keltezte.²⁵ Ami a római határvédelmi rendszer kutatását illeti, a doktori értekezésében már tárgyalt, a Moldvába

kivezető hadiutat biztosító komollói erődített római táborban 1942-ben végzett ásatások utáni évtizedekben kisebb-nagyobb méretű feltárásokat végzett az Ojtozi-szorost védő berecki, a Bodzai-szorost biztosító nagyborosnyói, és a Tusnádi-szoros bejáratát vigyázó oltszemi katonai táborokban is. Megállapította a castrumok formáját, méreteit, kronológiáját, s a feliratok, bélyeges téglák alapján igyekezett kideríteni az ott állomásozó római csapatok nevét, hozzájárulván Dacia provincia, s egyben a Római Birodalom hadtörténete néhány vitás kérdésének tisztázásához is.²⁶ Kutatásainak eredményei szerint a délkelet-erdélyi római erődrendszer kiépítése már Traianus császár uralkodása alatt, tehát közvetlenül Dacia meghódítása után megkezdődött. Továbbá úgy vélekedett, hogy a gótok és kárpok sorozatos támadásai következtében a vidék rómaiak általi feladására már a III. sz. közepén, Gallienus uralkodása idején (254–268), az Aurelianus-kori általános visszavonulás előtt sor került. A tartomány és népessége sokat vitatott romanizálását illetően, Alföldi András nézeteivel egyetértésben úgy gondolta, hogy a daciai romanizmus, különösen a provincia keleti részeiben, felszínes, „másodkézből”, a szomszédos tartományokból kapott provinciális római kultúra volt.²⁷

Köztudomású, hogy a diktatúra évtizedeiben milyen politikai és ideológiai nyomás nehezedett a népvándorláskor és a korai középkor kutatására és kutatóira. Becsületére válik Székely Zoltánnak, hogy a romanizált helyi (őshonos, „autochton”) lakosság folyamatos jelenlétének kötelező említése mellett a történelmi igazságnak megfelelően igyekezett bemutatni a népvándorlás idején hosszabb-rövidebb ideig Erdélybe betelepülő „idegen” („allogén”) népek, népcsoportok szerepét. Sajnos ezek az akár csak áttételesen is a románság ősiségét érintő problémák mind a mai napig kényes kérdésnek számítanak. Jellemző, hogy egyik, a Felső-Olt völgye VI–XI. századi településeit tárgyaló tanulmányát, amelyben többek között a római kori civilizáció hagyományait tükröző meg a szláv jellegű leletanyag együttes előfordulásáról ír, még 1992-ben is csak szerkesztőségi jegyzet kíséretében közölték az Akadémia budapesti Régészeti Intézetének rangos kiadványában. Ebben megemlítik, hogy noha átírták a szöveget és újraszereztek az illusztrációt, nem felelhetnek az esetleges helytelen krono-

²⁰ Lásd pl. Báder Tibor visszaemlékezését: BÁDER Tibor 2012.

²¹ SZÉKELY Zoltán 1954; Uő 1959; Uő 1959; Uő 1976; Uő 1982.

²² SZÉKELY, Zoltán 1948; Uő 1951b; SZÉKELY Zoltán – KOVÁCS Dénes 1955; SZÉKELY, Zoltán 1965b.

²³ SZÉKELY Zoltán 1947; Uő 1949; Uő 1969a; Uő 1972.

²⁴ Már idézett doktori értekezése mellett lásd SZÉKELY Zoltán

1944; Uő 1946b.

²⁵ SZÉKELY Zoltán 1946c; Uő 1970.

²⁶ Lásd pl. SZÉKELY, Zoltán 1980; Uő 1993.

²⁷ A római korról és az alább tárgyalandó népvándorláskorról lásd, összefoglalóan, SZÉKELY Zoltán 1995. Újraközölve: Uő 2003, 160–163.

lógiai és etnikai interpretációkért.²⁸ A népvándorláskorral foglalkozó cikkeiben, tanulmányaiban Székely kiemelte a gótok és kárpok betöréseinek jelentőségét, amelyek végül is a római Dacia keleti határának korai, már Gallienus császár uralkodása idején (254–268) végbement feladásához vezettek. A gótok régészeti hagyatékát több településen (Sepsiszentgyörgy, Kilyén, Réty) és temetőben (Sepsiszentgyörgy, Csernáton, Rugonfalva) azonosította és több összefoglaló tanulmányt is írt a gótoknak tulajdonítható Csernyachov–Marosszentanna-műveltségről. A IV. sz. utolsó évtizedeiben a hunok nyomására a gótok elhagyták a mai Székelyföld területét is, Székely Zoltán ennek az eseménynek az emlékeként értékelte a Tekerőpatakon előkerült gót kincset, amelyet Gratianus császár (367–383) aranyérmei datálnak.²⁹ A gótok helyébe a hunok szövetségesei, a gepidák telepedtek, Székely Zoltán az ő hagyatékuknak tekintette pl. a kézdipolyáni település alsó szintjét.³⁰ A gepida uralmat 567–568 táján az avarok döntötték meg, akik a Kárpátokon túlról, Moldva felől betelepítik a keleti szlávokat, az antokat. Ezt jól tükrözi a kézdipolyáni település stratigráfiája, ahol a gepida maradványokat korai szláv leletek követik. Székely számos ilyen, kézzel készített, archaikus szláv kerámiát tartalmazó települést tárt fel (Szotyor, Sepsiszentgyörgy, Angyalos, Csernáton, Torja). A VII–VIII. században betelepülnek a vidékre a nyugati szlávok (szklavinok) is. Miután az avar birodalom a frankok uralma alá került, Erdélyt Omurtag bolgár kán (814–831) csatlolt birodalmához. Ennek a korszaknak a régészeti emlékeit Kézdipolyánban és Csernátonban sikerült feltárni. Délkelet-Erdély szláv leleteiről Székely Zoltán számos összefoglaló tanulmányt is írt, ezek közül nem egyet jelentős nemzetközi szaklapokban publikált.³¹

A bolgár uralomnak a magyar honfoglalás vetett véget, amely új korszakot nyitott Székelyföld történetében is. Sajnos az idevágó írásos forrásanyag szűkös és sok tekintetben ellentmondásos. Székely Zoltán ezért kezdettől fogva arra törekedett, hogy a hiányos történeti információkat kiegészítse a régészeti emlékek adataival. Úgy vélte, hogy a Háromszéken előkerült honfoglaláskori leletek megerősítik a *Gesta Hungarorum* adatait, miszerint a feltételezett besenyő támadás elől menekülő etelközi magyarok a Keleti-Kárpátok szorosain keresztül átkelve tele-

pedtek be a Kárpát-medencébe. Ilyen értelemben foglalkozott az Ojtozi-szoroson keresztülvetető út mentén, a Sepsiszentgyörgy melletti Eprestatón, az Eresztevény melletti Zádogostetón, Kézdivásárhelyen, Zalánban, Márkosfalván előkerült korai magyar lovassírmaradványokkal és a vidék Árpád-kori településeivel (Kilyén, Sepsiszentgyörgy, Angyalos, Réty, Csernáton, Torja). Véleménye szerint a XI. sz. második felétől a magyarok már tömegesen lakták a Feketeügy és az Olt völgyét, de a magyar települések folytonossága a honfoglalás idejétől kimutatható. Idevágó nézeteit egy kései cikkében is összefoglalta, amelyben visszaüt korábbi munkáira.³²

Székely Zoltán kutatásainak ebbe a vonulatába tartozik a zabolai és petőfalvi korai magyar temetők feltárása és történelmi értékelése is. Ezekkel a magyarság története szempontjából nagy jelentőségű, de a román(iai) történetírás számára „kényes” kérdésekkel különösen 1990 után több tanulmányában foglalkozott, de figyelemre méltó, hogy a cenzúra éberségét kijátszva már egy 1973-as közleményében sikerült felhívnia a figyelmet ezekre a leletekre.³³ Székely Zoltán elgondolása szerint a magyar királyság határa már a XI. sz. elején a Kárpátok gerincén húzódott és a határ őrzésére magyar népességet telepítettek a vidékre. A zabolai és a petőfalvi temető éppen azt bizonyítja, hogy a XII. században már jelentős számú magyar népesség élt a későbbi Háromszék területén. A Zabolán feltárt 192 sírt egy 30–40 családból álló közösség temetőjeként értékelte, amelybe 80–100 éven át temetkeztek. A javasolt XII. századi keltezészt megerősítik II. Géza (1141–1162), III. István (1162–1172) és III. Béla (1172–1196) ezüst dénárjai, amelyeket halotti obulusként helyeztek az eltemetett emberek szemére vagy szájába. A zabolai, akárcsak az azonos sajátosságokat mutató petőfalvi temető egységes, ugyanazokkal a temetkezési szokásokkal és mellékletekkel, mint a többi korabeli Kárpát-medencei magyar köznépi temető, amelyet az ún. Bjelo Brdo típusú S végű hajkarikák alapján sokáig tévesen a szlávoknak tulajdonítottak. Ezek a temetők a XII–XIII. sz. fordulóján megszűnnek Háromszéken, ezt Székely Zoltán a székelyek XIII. sz. eleji betelepítésével magyarázta. A szászoknak adományozott korábbi lakóterületükről fokozatosan keletebbre húzódó székelyek Háromszéken új falvakat alapítottak, templomokat építettek s azok köré temetkeztek. Ilyen, székelyek által alapított új falu volt a zabolai

²⁸ Lásd SZÉKELY Z. 1992. Újraközölve: Uő 2012a, 215–229. Magyar nyelvű, bővített változata: *Kora középkori települések Délkelet-Erdélyben*, in Uő 2003, 178–238.

²⁹ SZÉKELY Zoltán 1946d; Uő 1969b; Uő 1974.

³⁰ Összefoglalóan: SZÉKELY Zoltán 1999b; Uő 2000.

³¹ Íme néhány, a szlávok régészeti hagyatékával és a magyar

honfoglalást megelőző időszak emlékeivel foglalkozó tanulmányai közül: SZÉKELY Zoltán 1962; Uő 1963; Uő 1970e; Uő 1971b; Uő 1974–1975a; Uő 1974–1975b; Uő 1988b. Lásd a 27–28. jegyzeteket is.

³² SZÉKELY Zoltán 1999c. Újraközölve: Uő 2003, 158–159.

³³ SZÉKELY Zoltán 1973. Újraközölve: Uő 2003, 164–171.

temető közelében Petőfalva és Tamásfalva, de ezek közé tartozott Csernáton és Ozsdola is. Székely Zoltán szerint a határvédő magyarság helyét Háromszék keleti részén az orbai székelyek veszik át, a magyarok pedig a XII. sz. végétől a Kárpátok külső lejtőire előretolt gyeptű vonalát védték. Ennek egyik bizonyítéka a Piatra Neamț (Karácsonykő) melletti Bîtca Doamnei magaslaton feltárt palánkerődítmény, a félköríves apszisú templom és a hozzá tartozó temető. A jellegzetes korai magyar leletanyagot III. Béla pénzei a XII. sz. végére datálják (ami nagyjából egybeesik a zabolai temető megszűnésének idejével). Amikor a háromszéki régészeti leletek alapján, főképpen kronológiai szempontok figyelembevételével igyekezett a két – a korai magyar és a székely – időhorizontot meghatározni, mindvégig hangsúlyozta, hogy a magyarság és a székelység anyagi emlékei azonosak, kulturális hagyatékukat nem lehet elkülöníteni.³⁴

Székely Zoltán régészeti tevékenységének e futó áttekintése is tanúsítja munkásságának rendkívüli gazdagságát. Szerény és szorgalmas, kitartó „vidéki” kutatóként az országhatárokon túl is számontartott, elismert szakember volt. Mint a jegyzetekben is idézett munkái tanúsítják, olyan nemzetközi rangú kiadványokban publikálták írásait, mint az *Archaeologiai Értesítő*, az *Archeologické Rozhledy*, a *Balcanoslavica*, a *Dacia*, a *Folia Archaeologica* vagy a *Slavia Antiqua*. A Firenzében megjelenő tekintélyes klasszikus régészeti tájékoztató közlöny, a *Fasti Archaeologici* 1960 és 1963 között több rövid ismertetőjét közölte erdélyi dák és római kori lelőhelyekről, leletekről (Csíkrákos, Makfalva, Oltszem, Petőfalva, Sepsiszentgyörgy, Sóvárád). Noha személyesen csak az 1966-ban Prágában megrendezett VII. Nemzetközi Ős- és Koratörténeti Kongresszusra jutott el, francia vagy német nyelvű előadásait elfogadták az *Union International des Sciences Préhistoriques et Protohistoriques* több kongresszusán (Hamburg, 1958; Roma, 1962; Nice, 1974), s ezek kivonatosan meg is jelentek a rendezvények dokumentációs anyagaiban.

Székely Zoltán mindig törekedett arra, hogy kutatásainak eredményeit mind a szakkörök, mind a történelem iránt érdeklődő szélesebb közönség számára

is hozzáférhetővé tegye. Külön érdeme, hogy a publikációs lehetőségek biztosítása érdekében, a háborút követő években, kedvezőtlen körülmények között is folytatta a *Székely Nemzeti Múzeum Kiadványai* sorozat megjelentetését. Ugyancsak a korábbi hagyományok folytatásaként, a Székely Nemzeti Múzeum egykori, évente publikált *Jelentései*, meg az 1929-ben kiadott *Emlékkönyv* utódaként sikerült közreadnia a *A Sepsiszentgyörgyi Tartományi Múzeum Évkönyve 1879–1954*, Marosvásárhely, 1955 (románul: *Almanah. Muzeul Regional Sfintu Gheorghe, 1879–1954*, Tîrgu Mureș, 1955) c. kötetet. Az 1968. évi közgazgatási reform és a volt Háromszék örökébe lépő Kovászna megye létrehozása nyomán (melyhez maga Székely Zoltán is számottevően hozzájárult), 1969-ben sikerült elindítania a megyei múzeumként működő intézmény saját kiadványát *Aluta* címen, ami az Olt folyónak az ókori forrásokban megőrzött nevére utal. Az 1989. decemberi fordulatot megelőző időszakban mondhatni ez volt az egyetlen romániai folyóirat, amelyben a régészet és a történelem körébe vágó szaktanulmányokat lehetett magyar nyelven is megjelentetni. Kétségtelen, hogy Székely Zoltán a Székelyföld, s különösen Háromszék régészeti emlékeinek, lelőhelyeinek a legjobb ismerője volt. Talán a sors fintora, hogy közreműködött ugyan az egykori Háromszék régészeti repertóriumának létrehozásában, ám ez a munka nem múzeuma, hanem a rendszerváltás után egyfajta ellensúlyként létrehozott, a román Művelődési Minisztérium közvetlen hatáskörébe tartozó társintézmény gondozásában jelent meg.³⁵

Elődei nyomdokain haladva, akik – Roska Márton szavaival élve – az ősrégészet és az ősrégészek egyik Mekkájává tették a Székely Nemzeti Múzeumot,³⁶ Székely Zoltán több évtizedes intézményóvó és intézményépítő munkássága is hozzájárult ahhoz, hogy a Székely Nemzeti Múzeum a magyar nyelvterület egyik számottevő tudományos műhelyévé és művelődési központjává válhatott és maradhatott.³⁷

Kívánjuk, hogy mindaz, ami Székely Zoltán életében és munkásságában példaértékű, a jövőben is méltó követőkre találjon!

László Attila – Alexandru Ioan Cuza Tudományegyetem, Iași; arch_atticus@yahoo.com

³⁴ SZÉKELY Zoltán 1990; Uő 1994; Uő 2001b. A székelyek eredetét és letelepedését tárgyaló román nyelvű posztumusz tanulmányában kitér a székelység és a románság történelmi kapcsolataira is, lásd *Originea și așezarea secuilor*, in SZÉKELY, Zoltán 2006, 34–54.

³⁵ Lásd REP-COVASNA. A kötet a Keleti-Kárpátok Múzeuma

égisze alatt jelent meg, akárcsak az egykori Csík- és Udvarhelyszék régészeti repertórium (REP-HARGHITA).

³⁶ Lásd ROSKA Márton 1926, 8 („Dr. Pósta Béla és Dr. László Ferenc emlékének”).

³⁷ Lásd BOÉR Hunor 2012.

Rövidítések

<i>Aluta</i>	Aluta. Studii și Comunicări – Muzeul Județean Covasna (Sfântu Gheorghe)
<i>ArchÉrt</i>	Archaeologiai Értesítő (Budapest)
<i>Cumidava</i>	Cumidava. Anuarul Muzeului de Istorie Brașov (Brașov)
<i>Dacia (N.S.)</i>	Dacia. Recherches et découvertes archéologiques en Roumanie (I–XII, 1924–1947); Dacia. Revue d'archéologie et d'histoire ancienne. Nouvelle Série. (I, 1957-től) (București)
<i>EMúz</i>	Erdélyi Múzeum (Kolozsvár)
<i>MCIVR</i>	Materiale și Cercetări de Istorie Veche a României, București
<i>SCIV(A)</i>	Studii și Cercetări de Istorie Veche (și Arheologie) (București)
<i>SMA</i>	Seria Monografii Arheologice (Sfântu Gheorghe)
<i>StCom Sibiu</i>	Studii și comunicări – Muzeul Brukenthal (Sibiu)
<i>Tisicum</i>	Tisicum. A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok Évkönyve (Szolnok)

Irodalom

- BÁDER Tibor
 2002 Székely Zoltán (1912–2000), *ArchÉrt*, 125, 1998–2000 (2002), 127–128.
 2012 Székely Zoltán – Visszaemlékezések, in: Székely Zs. (szerk): *Emlékkönyv Székely Zoltán születésének 100. évfordulójára*, Sepsiszentgyörgy, 67–73.
- BOÉR Hunor
 2012 Egy román államiként is magyar tudományos intézet kiteljesítője – Székely Zoltán és múzeuma, in Székely Zoltán, *Lucrări alese*, Székely, Zs. (red.), Sfântu Gheorghe.
- KERTÉSZ Róbert
 2001 In memoriam Dr. Székely Zoltán, *Tisicum*, XII, 7–10.
- LÁSZLÓ Attila
 2003 Zoltán Székely (1912–2000), *Arheologia Moldovei* (Iași), XXIII–XXIV, 2000–2001 (2003), 467–468.
- MITREA, Bucur
 1992 Doctor docent Székely Zoltán la 80 de ani, *SCIVA*, 43, 3, 1992, 321–328
- REP-COVASNA
 1998 *Repertoriul arheologic al județului Covasna*, V. Cavruc (red.), *SMA*, I, Sfântu Gheorghe.
- REP-HARGHITA
 2000 *Repertoriul arheologic al județului Harghita*, V. Cavruc (red.), *SMA*, II, Sfântu Gheorghe.
- ROSKA Márton
 1926 *Az ősrégészet kézikönyve. I. A régibb kőkor*, Kolozsvár.
- SZÉKELY-EMLEKKÖNYV
 2012 Székely Zs. (szerk): *Emlékkönyv Székely Zoltán születésének 100. évfordulójára*, Sepsiszentgyörgy.
- SZÉKELY Zoltán
 1943 *A komollói erődített római tábor*, Kolozsvár, 1943.
 1944 Ala I. Asturum emléke a Székelyföldön, *EMúz*, 49, 485–486.
 1946a Bronzkori telep Alsócsernátonban, *EMúz*, 51, 76–78
 1946b *Jegyzetek Dacia történetéhez*, *A Székely Nemzeti Múzeum Kiadványai*, 5, Sepsiszentgyörgy.
 1946c A csomafájai római villa újabb oltárkövei, in: *Jegyzetek Dacia történetéhez*, 5–8.
 1946d A tekerőpataki népvándorláskori lelet, *Folia Archaeologica* (Budapest), 5, 95–101.
 1947 A kisborosnyói La Tène-kori vár. Dacia újabb régészeti irodalmához, *EMúz*, 52, 130–133.
 1948 Le trésor de Alungeni, département Trei-Scaune, *Dacia*, XI–XII, 1945–1947 (1948), 105–114.
 1949 *Zetevára. Jelentés a Székely Nemzeti Múzeum 1946. évi ásatásairól*, *A Székely Nemzeti Múzeum Kiadványai*, 7, Sepsiszentgyörgy.
 1951a Săpăturile de la Leț-Varheghiu (Treia Scaune), *MCIVR*, 3–20.
 1951b Tezaurul dacic de la Șimleul Silvaniei, *MCIVR*, 43–59.
 1954 *Adatok a dákok késő vaskori műveltségéhez – Contribuții la cultura dacilor în a doua epocă a fierului*, Csíkszereda.
 1959 A korai vaskor hatása a dákok anyagi műveltségére, *ArchÉrt*, 86, 61–62.
 1960a Adatok az erdélyi szkítakori leletek kérdéséhez, *ArchÉrt*, 87, 42–46.
 1960b Mormintul scitic de la Sf. Gheorghe, *SCIV*, 11, 2, 273–281.
 1962 Contribuții la cultura slavă în sec. 7–8. în sud-estul Transilvaniei, *SCIV*, 13, 1, 47–58.
 1963 Gefässe des Prager Typs in slawischen Siedlungen Siebenbürgens, *Archeologické Rozhledy* (Praha), 15, 346–348.
 1964 Descoperiri din neoliticul târziu în așezarea de la Reci, *SCIV*, 15, 1, 121–136, 287–288.
 1965a Contribuții la dezvoltarea culturii Noua în sud-estul Transilvaniei, *StCom Sibiu*, 12, 21–34.
 1965b Noi tezaur dacice descoperite în sud-estul Transilvaniei, *SCIV*, 16, 1, 51–66.
 1966a Cimitirul din epoca bronzului de la Pir (r. Satu Mare, reg. Maramureș), *SCIV*, 17, 1, 125–135.
 1966b Beiträge zur Kenntnis der Frühhallstattzeit und zum Gebrauch des Eisens in Rumänien, *Dacia N. S.*, X, 209–219.
 1966c *Așezări din prima vîrstă a fierului în sud-estul Transilvaniei*, Brașov–Sf. Gheorghe.

- 1967a Contribuție la studiul culturii Precucuteni în valea Oltului, *Culegere de studii și cercetări – Muzeul Regional Brașov (Cumidava)*, I, 75–84.
- 1967b Noi descoperiri de unelte de aramă și de bronz din Transilvania, *SCIV*, 18, 2, 1967, 327–332.
- 1968 Contribuții la problema începutului epocii bronzului în sud-estul Transilvaniei, *SCIV*, 19, 3, 423–428.
- 1969a Contribuții la problema așezărilor și cetăților dacice din sud-estul Transilvaniei, *Cumidava*, III, 99–122.
- 1969b Materiale ale culturii Sintana de Mureș din sud-estul Transilvaniei, *Aluta*, I, 7–90.
- 1970a Contribuții la cunoașterea culturii Boian în sud-estul Transilvaniei, *Memoria Antiquitatis* (Piatra Neamț), II, 19–23.
- 1970b Contribuții la cunoașterea prelucrării metalelor la începutul epocii bronzului în sud-estul Transilvaniei, *SCIV*, 21, 2, 201–208.
- 1970c Cultura Ciomortan, *Aluta*, II, 71–76.
- 1970d Depozitul de obiecte de bronz de la Miercurea Ciuc, *SCIV*, 21, 3, 473–479.
- 1970e Villa rustica romană de la Ciomafăia, *StCom Sibiu*, 15, 156–184.
- 1970f Die frühesten slawischen Siedlungen in Siebenbürgen, *Slavia Antiqua* (Warszawa-Poznań), 18, 125–136.
- 1971a Contribution à la connaissance du développement de la civilisation Wietenberg, *Dacia N.S.*, XV, 307–317.
- 1971b Slaves anciens dans le sud-est de la Transylvanie, *Balkanoslavica* (Priepe), 1, 55–57.
- 1972 Cetatea dacică de la Covasna, *SCIV*, 23, 2, 201–241.
- 1973 Korai középkori temetők Délkelet-Erdélyben, *Korunk Évkönyv*, Kolozsvár, 219–228.
- 1974 A rugonfalvi népvándorláskori sírok (Hargita megye), *Almanahul Muzeului din Cristuru Secuiesc – A Székelykeresztúri Múzeum Évkönyve*, Székelykeresztúr, 147–163.
- 1974–1975a Așezări din sec. VI–IX e. n. în sud-estul Transilvaniei, *Aluta*, VI–VII, 35–55.
- 1974–1975b Sud-estul Transilvaniei în sec. VI–XIII, *Aluta*, VI–VII, 57–61.
- 1976 Nouvelles données sur la culture géto-dace du sud-est de la Transylvanie, *Thraco-Dacica* (București), I, 231–240.
- 1978a Contribuții la dezvoltarea culturii Ariușd, *Aluta*, VIII–IX, 1976–1977 (1978), 11–18.
- 1978b Butonul de os de la Țirgu Secuiesc, *SCIVA*, 29, 2, 289–290.
- 1980 Castrul roman de la Olteni, *Aluta*, X–XI, 1978–1979 (1980), 55–75.
- 1981 Sistemul de fortificare la așezarea neolitică de la Tyisz și la cetatea feudală Csókás în satul Ariușd (jud. Covasna) – Az erdői Tyiszken és a Csókáson lévő neolitikus és középkori erődítések, *Aluta*, XII–XIII, 1980–1981 (1981), 39–49.
- 1982 Dacii în sud-estul Transilvaniei, *Muzeul Național* (București), 6, 67–73.
- 1983 Cultura Tisa în valea Țirnavei Mari, *Aluta*, XIV–XV, 27–31.
- 1987 La position d'Ariușd dans la cadre de la civilisation Cucuteni, *La civilisation de Cucuteni en contexte européen, Bibliotheca Archaeologica Iasiensis*, I, Iași, 15–19.
- 1988a Considerații privind dezvoltarea culturii Wietenberg în sud-estul Transilvaniei, *Aluta*, XVII–XVIII, 1985–1986 (1988), 153–188.
- 1988b Așezări din secolele VII–VIII în bazinul superior al Țirnavei Mari, *SCIVA*, 39, 2, 169–198.
- 1990 Kora középkori települések a Székelyföldön (XI–XIV. század), *Veszprémi Történelmi Tár*, I, Veszprém, 3–19.
- 1992 Așezări din sec. VI–XI p. Ch. în bazinul Oltului Superior, *SCIVA*, 43, 3, 245–306.
- 1993 Az oltszemi (Olteni) római tábor (Háromszék – Kovászna megye). 1987–88. évi ásatások, *Communicationes Archaeologicae Hungariae* (Budapest), 47–55.
- 1994 A zabolai (Zábala – România) kora-középkori temető, *A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei* (Veszprém), 19–20, 1993–1994 (1994), 277–303.
- 1995 Adatok Kovászna (Háromszék) megye római és népvándorlás korához, *Acta*, 119–132.
- 1998 Săpături în așezarea neolitică de la Ariușd în anii 1977–1978, *Acta*, I, 115–122.
- 1999a Așezarea culturii Schneckenberg de la Ariușd, jud. Covasna, *Angustia*, 4, 1999, 9–12.
- 1999 Goten und Gepiden im Olt-Tal, in: *Transilvanica. Archäologische Untersuchungen zur Älteren Geschichte des Südöstlichen Mittel-Europa. Gedenkschrift für Kurt Horedt*, Internationale Archäologie, Studia honoraria 7, Rahden/Westf., 303–307.
- 1999 Mikor és kiktől foglalták el a honfoglaló magyarok a Székelyföldet, *Turán*, 2, 73–75.
- 2000 Goții și gepizii în Valea Oltului, *Cumidava*, XXII–XXIV, 1998–2000 (2000), 23–28.
- 2001a Cultura Noua în valea Oltului și a Țirnavei, *Angustia*, 5, 177–192.
- 2001b A petőfalvi (Székelypetőfalva/Peteni, România) korai középkori temető, *Tisicum*, XII, 97–220.
- 2003 *Székely Zoltán válogatott tanulmányai*, Székely Zs., Tárnoki J. (szerk), *Szolnok Megyei Múzeumi Adattár*, 35, Szolnok.
- 2006 *Corespondență arheologică*, Székely, Zs. (red.), Brașov.
- 2012 *Lucrări alese*, Székely, Zs. (red.), Sfântu Gheorghe.
- SZÉKELY, Zoltán – BARTÓK, Botond
- 1979 Cuptoare de ars oale din așezarea neolitică de la Ariușd, *Materiale și Cercetări Arheologice. A XIII-a sesiune de rapoarte*, Oradea, 55–57.
- SZÉKELY Zoltán – KOVÁCS Dénes
- 1955 *A csíkszentkirályi ezüstkincsek*, Csíkszereda.
- ZAHARIA, Eugenia – SZÉKELY, Zoltán
- 1988 Raport asupra săpăturilor noi de la Ariușd (jud. Covasna), 1968–1985, *Aluta*, XVII–XVIII, 1985–1986, 101–114.

Zoltán Székely, arheologul

(Rezumat)

Zoltán Székely a fost timp de peste șase decenii un specialist recunoscut și peste hotare ca arheolog al Transilvaniei și Bazinului Carpat, cercetător al preistoriei, al istoriei antichității și evului mediu. Mergând pe urmele predecesorilor săi, care – citând cuvintele lui Márton Roska – au făcut din Muzeul Național Secuiesc un veritabil Mecca al paleoarheologiei și arheologilor preistoriei, munca de decenii efectuată de Zoltán Székely pentru dezvoltarea și ocrotirea Instituției a contribuit ca muzeul să devină și să rămână în continuare un semnificativ centru cultural și atelier științific al maghiarimii de pretutindeni.

Zoltán Székely, the Archaeologist

(Abstract)

Zoltán Székely had been for more than six decades an internationally well-known specialist of Transylvanian Carpathian Basin archaeology, scholar of prehistory, history of antiquity and the middle ages. Following the footsteps of his predecessors, who – in the words of Márton Roska – made the Székely National Museum a real Mecca of palaeo-archaeology and palaeo-archaeologists, Zoltán Székely's decades long work of developing and protecting the Institution grossly contributed to the fact that the Museum had developed and had remained one of the most significant cultural centres and scientific workshops of the Hungarian speaking area.

1. ábra Székely Zoltán

2. ábra Székely Zoltán Ion Nestor társaságában az 50-es években